

Jaar van de Veldleeuwerik

Nadat de broedvogeltellers vlak voor het broedseizoen waren geïnformeerd over doel en activiteiten in het Jaar van de Veldleeuwerik, ontstond er enige stilte. Vreemd is dat niet: de tellers zijn druk doende in het veld, en dan horen wij op het SOVON-kantoor meestal weinig. Er ontstaat weer drukte bij het uitwerken en inleveren van de telgegevens. Zover zijn we nog niet, maar om toch de smaak te krijgen zijn alvast enkele tellingen uitgewerkt. Het gaat om gebieden in Zuidwest-Drenthe en het interessante daaraan is, dat hier teruggekeken kan worden tot 1970.

Veldleeuwerik. Foto: Harvey van Diek

Tellers

Twee groepen tellers zijn benaderd met het verzoek aantekeningen bij te houden over het terreingebruik van de Veldleeuwerik. BMP-ers werd gevraagd deze informatie bij te houden tijdens hun reguliere telwerk. Een tweede groep tellers kreeg het verzoek om speciaal te gaan tellen in geselecteerde kilometer-hokken (km-hokken), vooral in landschappen waar het BMP niet zo sterk vertegenwoordigd is, zoals akkergebieden. Hierbij hanteerden we het systeem van aangewezen kilometerhokken, zoals ook gebruikt werd tijdens het Atlasproject voor broedvogels in 1998-2000. Toenmalige atlas-tellers met (destijds) Veldleeuweriken in hun gebied werden benaderd met het verzoek wederom km-hokken te gaan tellen, maar nu specifiek gericht op Veldleeuweriken. Ook kon men zich aanmelden via de website.

Waarnemingen en habitat

Tellers is gevraagd te noteren in welk type habitat Veldleeuweriken worden waargenomen. In grasland is het daarbij van belang aan te geven of het agrarisch gebruik gangbaar of juist extensief is, of er sprake is van veebegrazing en of er wel of niet gemaaid wordt. In akkerland spelen de geteelde gewassen een belangrijke rol, terwijl in duin-, kwelder- en heidegebieden vooral hoogte en samenstelling van de begroeiing van belang zijn. De waarnemingen worden uitgewerkt op speciale formulieren. Er wordt tevens gevraagd de samenstelling van de begroeiing in de onderzoeksgebieden te beschrijven.

Tellers in de weer

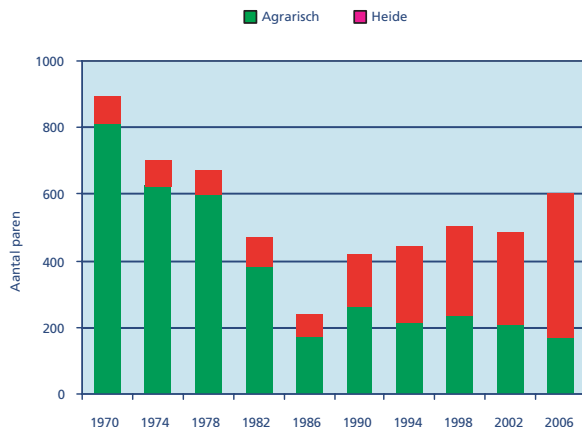
Veldleeuweriken inventariseren is niet lastig, maar de zangactiviteit kan sterk variëren. Op de ene koele ochtend zijn de leeuweriken bij wijze van spreke niet aan het zingen te krijgen, terwijl op een ogenschijnlijk identieke ochtend het geluid niet van de lucht is. Op sommige dagen kun je overdag beter leeuweriken scoren dan in de vroege ochtend. Dit jaar viel de zangactiviteit in maart en april wat tegen, maar waren er toch voldoende geschikte dagen met uitbundige zang. De

beste periode viel in de eerste helft van mei. Elke dag was geschikt om achter leeuweriken aan te gaan. In de laatste weken van mei sloeg het weer drastisch om met fikse regen en harde wind. Maar ook toen lieten de leeuweriken zich geregeld horen tijdens opklaringen. Al met al zal het de meeste tellers wel zijn gelukt voldoende waarnemingen op papier te krijgen.

Dit jaar werd gevraagd om bij elke waarneming notities te maken over het terrein. Er moest goed worden bijgehouden in welk perceel de leeuwerik nu precies zat. Vloog de vogel op uit de aardappelakker of zat hij in het naastgelegen grasland? Van zo'n grasland moet vervolgens genoteerd worden of er intensief geboerd wordt en of er wel of geen vee loopt. In gebieden met weinig leeuweriken is dit goed bij te houden. Vaak ben je al blij dat je er überhaupt nog eentje hebt. In landschappen met hoge dichtheden, zoals sommige heidevelden, is het behoorlijk lastig om alles goed te registreren. Er hangen de hele tijd leeuweriken in de lucht en het is het een komen gaan van landende, stijgende en soms ook achter elkaar aan jagende leeuweriken. Probeer dan maar eens goed in gaten te houden hoeveel het er zijn en vooral ook in welke begroeiing een leeuwerik nu precies thuishoort. Met rustig observeren kom je er echter meestal wel uit. Andere tellers zien dit wellicht eerder als een luxe-probleem, want waar kom je nog zoveel leeuweriken tegen dat registratie lastig is?

2006 vergeleken met de atlasperiode

Een van de doelstellingen van het onderzoek is om gegevens te verzamelen die geschikt zijn voor (toekomstige) vergelijking. In Zuidwest-Drenthe, waar al jarenlang op dezelfde wijze wordt geïnventariseerd, zijn al wat resultaten bekend. In 2006 zijn in 32 geselecteerde km-hokken de aantallen leeuweriken geregistreerd, hokken waar de soort ook in 1998-2000 voorkwam. Ook destijds zijn de leeuweriken hier geteld, hoewel aankruisen toen in principe voldoende was (een gemiste kans, vind ik). In 2006 zijn in alle hokken samen 136 paren gere-

Figuur 1. Aantalsontwikkeling van de Veldleeuwerik in Zuidwest-Drenthe in 1970-2006. De oppervlakte agrarisch gebied bedraagt ongeveer 13.000 ha, die van heide 1100 ha (A.J. van Dijk).

Jonge veldleeuwerik. Foto: Peter Eekelder

Donatie

Onlangs werden wij verblijd door een donatie van € 1000,- van de Stichting Vogelreizen. Het geld zal gebruikt worden voor de communicatie rond het Jaar van de Veldleeuwerik.

gistreerd, terwijl dat er in 1998-2000 179 waren; een afname met 24%. Uit 12 hokken, allemaal gelegen in agrarisch landschap, bleken de leeuweriken verdwenen. Tot mijn verbazing trof ik in vier hokken nu wél leeuweriken aan, maar tijdens het atlasproject niet. Het ging echter stevast om enkelingen.

Verder terug in de tijd

We blijven in Zuidwest-Drenthe en kijken in stappen van vier jaren terug naar de populatie-ontwikkeling vanaf 1970 (figuur 1). De stand van de Veldleeuwerik werd steeds volledig opgenomen en de gegevens zijn gesplitst naar agrarisch gebied en heide. In de loop der jaren zijn er kleine verschuivingen opgetreden in de oppervlakte. Het agrarisch gebied is met enkele honderden ha ingekrompen (vooral door huizenbouw, recent ook natuurontwikkeling), terwijl heide sinds 1990 met tientallen ha is uitgebreid.

Tijdens de eerste telling in 1970 werden bijna 900 paar Veldleeuweriken aan het papier toevertrouwd, voor het overgrote deel in het boerenland, zowel op grasland als akkers. In de jaren zeventig en tachtig vond een afname plaats in agrarisch gebied. Het dieptepunt viel in 1986 (na enkele winters met strenge vorst tot ver in Zuid-Europa). Vervolgens wist de soort zich met ongeveer 200 paren enigszins te handhaven in agrarisch gebied, al begon de stand hier sinds 1998 langzaam verder terug te lopen.

De ontwikkeling op de heide laat bijna het spiegelbeeld zien, met de laatste 20 jaar een forse toename. Aanvankelijk waren de heidevelden sterk begroeid met hoge grassen en heidestruiken en stonden er bovendien op veel plaatsen struiken en bomen. Voor de Veldleeuwerik waren dit geen gunstige vesti-

gingsvoorwaarden en er zaten toen nooit meer dan 90 paren. Ingaande de jaren tachtig is door natuurbeschermingsorganisaties het heidebeheer anders aangepakt met de introductie van onder meer runderbegrazing, kappen van bomen, plaggen en maaien. Als gevolg hiervan werd de heide langzaam maar zeker weer open, met een overwegend korte vegetatie. Lokaal werd bovendien landbouwgrond omgezet in heide. In Zuidwest-Drenthe is de Veldleeuwerik zo in de loop van enkele decennia van voornamelijk boerenvogel tot heidevogel geworden.

Terug naar 2006

Dat het in het boerenland niet goed gaat met de Veldleeuwerik is genoegzaam bekend. In dit Veldleeuweriken-jaar proberen we inzicht te krijgen in de achterliggende oorzaken. Een eerste stap is om het terreingebruik van de Veldleeuwerik in kaart te brengen. Verder wordt informatie verzameld over broedbiologie en kunnen we de aantalsontwikkeling nader analyseren. Dat het niet overal treurnis is met de Veldleeuwerik, blijkt wel uit de ontwikkeling op de (Zuidwest-Drentse) heide. Maar hoe zit het elders op de heide, in de duinen, de kwelders en op onze akkers? We wachten met spanning de in dit voorjaar verzamelde gegevens af. Hopelijk leveren ze bouwstenen om het tij voor de Veldleeuwerik te doen keren.

Arend van Dijk

Recente SOVON-rapporten

Alle rapporten zijn op te halen als pdf op www.sovon.nl via menu publicaties. Sinds het vorige nummer van SOVON-Nieuws verschenen de volgende rapporten:

van Dijk A.J., Dijkens L., Hustings F., Koffijberg K., Oosterhuis R., van Turnhout C., van der Weide M.J.T., Zoetebier D. & Plate C. 2005.

Broedvogels in Nederland in 2004.
SOVON-monitoringrapport 2006-01.

• Hustings F., Borggreve C., van Turnhout C. & Thissen J. 2004.

Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels volgens Nederlandse en IUCN-criteria.
SOVON-onderzoeksrapport 2004/13.

• van der Jeugd H.P., Voslamber B., van Turnhout C., Sierdsema H., Feige N. & Koffijberg K. 2006.

Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei?
SOVON-onderzoeksrapport 2006/02.

• Teunissen W., Schekkerman H. & Willems F. 2005.

Predatie bij weidevogels. Op zoek naar de mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand.
SOVON-onderzoeksrapport 2005/11.

• van Turnhout C., van Manen W. & Vergeer J.W. 2006.

Jaar van de Tapuit 2005.
SOVON-onderzoeksrapport 2006/04.

• Willems F., Oosterhuis R., Dijkens L., Kats R. & Ens B.J. 2005.

Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee 2005.
SOVON-onderzoeksrapport 2005/07,
Alterra-rapport 1265.

Daarnaast verschenen een aantal inventarisatierapporten, o.a. van het Lauwersmeer, het Haaksbergerveen en Polder Arkemheen.